

1696

ԱՐՏԱՏՊՈՒԹԻՒՆ Ի ԳՐՈՅ

Յ Ո Ւ Զ Ա Ր Զ Ա Ն

ԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՅ ԱՌԹԻԻ 100ԱՄԵԱՅ ՅՈՒԵԼԻՆԻ ՀԱՄՏԱՏՄԱՆ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ Ի ՎԻԵՆԱ

(1811—1911)

ԵՒ 25ԱՄԵԱՅ ՏԱՐԵՇՐԶԱՆԻ “ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՈՐԵԱՅ,, ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹԻ

(1887—1911)

ՀՐԱՑԱՐԱԿԱԼ Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԱԾԻԱՑԱԿՑԱՅ
“ՀԱՆԴԷՍԻ,, ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆԱԳԷՑ ԲԱՆԱՍԻՐԱՅ

ՎԻԵՆԱ 1911

Մ Ւ Ւ Թ Ա Ր Ե Ա Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

SONDERABDRUCK AUS

HUSCHARDZAN

FESTSCHRIFT AUS ANLASS DES 100JÄHRIGEN BESTANDES DER
□ □ MECHITHARISTEN-KONGREGATION IN WIEN □ □

(1811—1911)

UND DES FÜNFUNDZWANZIGSTEN JAHRGANGES DER
PHILOLOGISCHEN MONATSSCHRIFT „HANDES AMSORYA“

(1887—1911)

HERAUSGEGEBEN VON DER MECHITHARISTEN-KONGREGATION UNTER MITWIRKUNG
□ DER MITARBEITER DER MONATSSCHRIFT UND ZAHLREICHER ARMENISTEN □

WIEN 1911

MECHITHARISTEN-BUCHDRUCKEREI

491.99-3

Ա-50

11.99-3
-50

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ “ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ,,ԻՆ

Ավանդի մը Վիեննական Մեխիկանական Միաբանութեան հարիւրամեայ զործունէութեան վրայ:

1. Գալիլէոս Գալիլէոս: Ազատագրողական կրթական ընթացքը:
2. Նոնաթան Բիշոպ: Վիեննական Մեխիկանական հարիւրամեայ զործունէութեան վրայ:
3. Weber Prof. Dr. S.: Ueber die Versuche, den Verfasser der Invektiven gegen die Armenier... zu bestimmen (= Սի. Վեբեր: Գալիլէոսի Մեխիկանական զործունէութեան վրայ):
4. Դոնաթան Գալիլէոս: Գալիլէոսի Մեխիկանական զործունէութեան վրայ:
5. Peeters P.: La passion arménienne de S. Serge le Stratégate (= Պեթերս: Ս. Սերգէի Մեխիկանական զործունէութեան վրայ):
6. Conybeare F. C.: The age of the old armenian version of Irenaeus (= Կոնբեար: Իրենէոսի Մեխիկանական զործունէութեան վրայ):
7. Մոնաթան Գալիլէոս: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ:
8. Meillet Prof. Dr. A.: Remarques sur les l de l'arménien classique (= Մեյլէ: Կլասիկական Մեխիկանական զործունէութեան վրայ):
9. Ludtke Dr. W.: Zum armenischen und lateinischen Physiologus (= Լուդե: Կլասիկական Մեխիկանական զործունէութեան վրայ):
10. Մոնաթան Գալիլէոս: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ:
11. Seidel Dr. E.: Ein neues Exemplar des alten Aytark' und Allgemeines zu seinem medizinischen Abschnitt (= Սեյդլ: Կլասիկական Մեխիկանական զործունէութեան վրայ):
12. Տեյլ: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ:
13. Տեյլ: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ:
14. Tournebize Prof. Fr.: Schah Abbas I. et l'émigration forcée des Arméniens de l'Ararat (= Տուրնեյզ: Տեյլ: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ):
15. Lehmann-Haupt Prof. Dr. C. F.: Die chaldäische Keilinschrift von Kaissaran (= Լեհման-Հաւթ: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ):
16. Մեյլէ: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ:
17. Zanolli Prof. A.: Qualche osservazione sulla formazione del plurale nell' antico Armeno (Ժանոլլի: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ):
18. Գալիլէոս Գալիլէոս: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ:
19. Pedersen Prof. Dr. H.: Armen. “կորիւն”:
20. Ամսթերդամ: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ:
21. Marquart Prof. Dr. Jos.: Armenische Streifen. I. Historische Data zur Chronologie der Vokalgesetze. II. Zur Liste der Provinzen von Xorasan (Մարկարթ: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ):
22. Թոմաս: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ:
23. Վալիլէոս: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ:
24. Kraeclitz-Greifenhorst Dr. Fr. v.: Ein Brief an den armenischen Hofkaplan Wardapet Nerses in Wien aus dem Jahre 1697 (Կրեյլից-Գրեյֆենհորսթ: Մեխիկանական զործունէութեան վրայ):

ԱՆՅՈՒԲԱՌԵՐ

ՀՐԱՇԵԱՅ ԱԺԱՌԵԱՆԻ:

Սիւսի եւ Լիւնի միջոցով լեզուաբանական օրէնքներ են: Սղում ըստ իմ կը հասկնանք բառի մը մէջ գտնուած ձայնաւորներէն մէկուն կամ մէկ քանիին ջնջումը՝ որոշ ձայնաբանական օրէնքներու ազդեցութեան տակ: Օրինակի համար՝ է, «-» ձայնաւորները զրաբարի մէջ շեշտէ առաջ գտնուած ժամանակ կը ջնջուին: Բայց — Դաս, յո-ն — յիւն: Դարաբարի եւ Ազուլի բարբառներուն մէջ առ հասարակ ամէն ձայնաւոր՝ շեշտէ առաջ գտնուած ժամանակ կը ջնջուի կամ ընկը վերածուի ինչպէս ըստ Լիւնի, ըստ Լիւնի (աւետարան, երեսպաշտութիւն) եւն: Անկումը միեւնոյն երեւոյթն է, այն տարբերութեամբ, որ մինչեւ առաջինը ձայնաւորներու համար է, ասիկա բաղաձայններու վրայ կը զօրէ. օր. զրաբարի կրկնաւոր բառերու մէջ առաջին անդամին վերջին բաղաձայնը կը ջնջուի: Ինչպէս Բաբալէ, Լիւնի վր. *Բաբալէ, *Լիւնի: Շեշտէ յետոյ գտնուած «-» ձայնը ներկայ բարբառներու մեծ մասին մէջ կ'ընկայ: յո-ն — յո-ն, Դաս — Դաս: Այլանդի կը թաքարբառին մէջ կրկնակ բաղաձայններէն առաջինը կ'ընկայ կամ կը կրճատուի: օր. Դաս իսկ կը դառնայ Դաս* Դաս: Դաս իսկ կը կրճատուի Դաս եւն:

Այս երկու կանոնաւոր պարագաներէն դուրս կայ նաեւ երրորդ տեսակի անկում մը, որ բոլորովին ազատօրէն կը գործէ, այսինքն առանց որոշ օրէնքի ենթարկուելու: ասիկա կրկնաւոր կոչել կրճատում: Օրինակի համար՝ Դասարարարարարար > Դասարարարար: Դասարարարար մէջ ալ վանկին անկումը կրճատում մ'է: Կրճատումը կազմուած է նաեւ Լիւնի, փոխանակ ըսելու *Լիւնի: Աւելի զօրաւոր կրճատումներու օրինակներ կը գտնուին մեր նոր բարբառներուն մէջ: օր. Նոր-Բայազէտի ենթաբարբառին մէջ Վե Գիւր, Վե Գիւր բայաձեւերը՝ որոնք վերջին բաղաձայնի անկումով դարձած են Վե Գիւր, Վե Գիւր, կրճատման օրէնքով ալ եղած են Վե, Վե, ուր է եւ Գի ձայնները առանց որոշ պայմանի ջնջուած են:

Կրճատման նպատակը խօսքին արագութիւնը, բառին համառօտութիւնն է: Այս համառօտութիւնն երբեքն այն աստիճանի կը հասնի որ բառին կամ խօսքին ամէն մասերը կը ջնջուին, եւ կը մնայ միայն ամէնէն որոշիչ ձայնը: Երեւանի

41109-46

2010

բարբառին մէջ է՝ «Ինչ իմանա՞մ դարձուածը՝ իր շատ յաճախակի գործածութեան պատճառաւ կրճատուելով կրճատուելով եւ իր բոլոր մասերը կորսնցնելով՝ պահած է միայն առաջին եւ վերջին ձայները. կրտուի պարզապէս է՝ «Ե»։ Շատ գեղեցիկ է Ղարաբաղի բարբառին մէջ «Ե»-ը նախադասութեան աստիճանական կրճատումը։ Բարբառին սովորական ձեւն է «Ե»-ը ք. ասիկա կրճատուելով կ'ըլլայ «Ե» ք, որ կը գործածուի աւելի արագ արտասանութեան ժամանակ. բայց դեռ աւելի կրճատուելով կը դառնայ պարզապէս «Ե»։ Օրինակի համար էն ճիշդ է՝ «այն ջուրը ինձ տուր», բաժակը է՝ «բաժակը ինձ տուր»։

Կրճատման վերջին աստիճան մ'ալ կայ, որ կրնանք ըսել թէ բառին մահն է։ Անյօդ օրինակներուն մէջ, բառը ինչքան ալ որ կրճատուած ըլլայ, դարձեալ կայ յօդաւոր ձայն մը, որուն արտադրիչ օդի հոսանքը բերնին սովորական բացուածքէն դուրս կը հոսի։ Կրճատման վերջին աստիճանին մէջ ձայնի յօդաւորութիւնն ալ կը վերջանայ, բերանը այլ եւս չի բացուիր եւ օդի հոսանքը քթին ու բերնին ճեղքերէն փչմամբ դուրս կը վտարուի։

Այս կարգի բառերը կը կոչուին անյօդ բառեր։

Անյօդ բառերու ընտիր օրինակ մ'է վանայ բարբառով է՝ «այո՞ք. ասիկա ի՞նչ է» բառն է. կ'արտասանուի հետեւեալ ձեւով. կոկորդը կը սեղմուի, շունչը կ'անցնի մէջէն խորդիւնի պէս եւ կ'իսաբաց շրթունքներէն դուրս կ'ելլէ։ Գրեթէ նման է թքնելու ժամանակ խուխ հաւաքելու կամ կոկորդը մաքրելու ձայնի։

Ասոր հոմանիշ է հա «այո՞ք» բառը, որ շատ բարբառներու մէջ կ'արտասանուի անյօդ ձեւով։ Բերանը լիովին կը փակենք, օդի հոսանքը քթին մէջէն անցնելով՝ ռնգունքներէն դուրս կ'ելլէ եւ այս միջոցին կը լսուի ռնգային շունչ մը, որ կարելի է հօ ձեւով նշանակել։

Գրեթէ նման ձեւ մը, ունի հէ՞ «ի՞նչ, ինչպէ՞ս» բառը, որ նոյնպէս բերանը գոց, քթին մէջէն կ'արտասանուի անյօդ ռնգային շնչով, բայց հարցական ըլլալուն համար բարձր ձայնաստիճանով, իբր հօ?

Մէջ բերուած այս բառերը միավանկ են. բայց կան նաեւ երկավանկ անյօդ բառեր. ինչ. թօ «ոչ», նշանակութեամբ. կ'արտասանուի քթին մէջէն. առաջին վանկը բարձր ձայնաստիճանով ռնգային շունչ մ'է, երկրորդը ցած աստիճանով եւ նուազ ռնգային. ընդհանուրը գլոտոցի տպաւորութիւնը կը թողու։

Սովորական բառերու հնչման մէջ գիտենք որ շունչը ներքին գործարաններէն դուրս կը մղուի միշտ, եւ ասոր համար ալ կ'ըսենք արհասանել. բայց անյօդ բառերու մէկ զարմանալի յատկութիւնն ալ այն է որ ընդհակառակը կրնայ օդը դուրսէն ներս քաշելով արտասանուիլ (այս պարագային արհասանել բառը սխալ բացատրութիւն մը կը դառնայ եւ պէտք պիտի ըլլար ըսել ներհասանել)։ Ասոր գեղեցիկ օրինակ մը կ'ընծայէ Փրանս. օւի «այո՞ք» բառը, որ անյօդ արտասանութեան մէջ կը հնչուի օդը կ'իսափակ շրթունքներէն ներս քաշելով, սուրճ խմելու ժամանակ հանուած ձայնին պէս, ըջ։

Անյօդ բառերը լեզուին ամէնէն սովորական բառերն են, որոնք իրենց չափազանց յաճախակի գործածութեան պատճառաւ այս աստիճան կրճատման ենթարկուած են. այսպէս են «այո՞ք, ոչ, ի՞նչ», եւ քանի մը նմաններ ալ։

Շուշի, 1 յունիս 1911։

25. Մաքս Կրիստիան Մ. Վ. Զէյթունի բարբառի ծայնական դրութիւնը։

26. Բադի Կրիստիան Մ. Վ. Զայերէն «Իմանամ»։

27. Գազար Կրիստիան Մ. Վ. Զայերէն փոխառեալ բառեր թրքերէնի մէջ։

28. Jensen Prof. Dr. P.: Hittitisch-armenisch (= Եւսեօ Պ. Հիտիտերէն-հայերէն)։

29. Ալի Կրիստիան Մ. Վ. Եթովպիայի Օմիյի Նորագիւտ գրուածք մը Բանին մարմաւորութեան վրայ։

30. Strzygowski Prof. Dr. J.: Ein zweites Etschmiadsin-Evangelium (= Մար Շիգուկի Պ. Եթիմիադին-Եւանգելիար)։

31. Բադի Կրիստիան Մ. Վ. Զարաթիստ սարկաւազի «Կոնկալը»։

32. Bittner Prof. Dr. M.: Einige Kuriosa aus dem armenischen Dialekte der Walachei und der Moldau (= Մ. Բիտներ Մ. Զոնգարաւայոց եւ Լեւանայոց բարբառէն հետաքրքրական գծեր)։

33. Գիւրգիս Կրիստիան Մ. Վ. Զարգիս Եւս. Դիտողութիւն մը հին հայերէն թարգմանութեանց մասին։

34. Փեդրիս Կրիստիան Մ. Վ. Մարկոսի Աւետարանի Ժ. 9-20 համարները հայոց ըով։

35. Մարկիս Կրիստիան Մ. Վ. Հայր Ի Խառատըգար։

36. Lidén Prof. Dr. E.: Ein Beitrag zur armenischen Lautgeschichte (= Լիդեն Ե. Հայերէն հնչաբանութեան նպաստ մը)։

37. Արմէն Գ. Տորք աստուած հին հայոց։

38. Դաւիթ Կրիստիան Մ. Վ. Հայերէնի կեղծիկ բարբառներու հետ առնչութիւնը։

39. Karst Prof. Dr. J.: Zur ethnischen Stellung der Armenier (= Կարստ Պ. Հայոց ազգագրական դիրքը)։

40. Մարկիս Կրիստիան Մ. Վ. Սարգաւոյ թէ Արարատ։

<< Ազգային գրադարան

NL0060041

2013 1696

<u>“Հոշարձանիկ”, գիւն Է</u>		<u>Preis des „Huschardzan“:</u>	
Թղթակագր՝	 ֆր. 40.—	Broschiert	 Քր. 40.—
Կիսակաշի	 „ 45.—	Halbfanz	 „ 45.—

Մեր հասցեն — Unsere Adresse:

Rédaction de la Revue „Handes Amsorya“

Vienne (Autriche), VII/2 Mechitharistengasse 4.
